

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 81ο • ΤΟΜΟΣ 162ος • ΤΕΥΧΟΣ 1802 • ΙΟΥΛΙΟΣ-ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2007

Ἀφιέρωμα στὸν Θανάση Βαλτινό

ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ • ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΑΡΤΙΝΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ • ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ
ΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΡΙΣΗΣ • ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ • ΚΛΑΙΡΗ ΜΙΤΣΟΤΑΚΗ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΪΒΑΝΑΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ • ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΠΑΠΑΝΛΙΑ • ΧΡΗΣΤΟΣ Ι. ΣΚΟΥΠΡΑΣ
ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ • ΛΕΥΚΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ

Μηνολόγιο

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΑΡΓΥΡΙΟΥ • ΕΥΓΕΝΙΑ ΑΝΤΩΝΙΟΥ • ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΑΡΓΕΝΤΗΣ • ΓΙΩΡΓΟΣ ΣΙΑΚΑΝΤΑΡΗΣ
Ν.Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ • Ν.Ε. ΚΑΡΑΠΙΔΑΚΗΣ • Ν.Π. ΠΑΪΣΙΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ • ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΧΑΡΙΤΟΣ • ΣΠΥΡΟΣ ΓΙΑΝΝΑΡΑΣ • ΣΑΒΒΑΣ ΠΑΥΛΟΥ

Ἰούλιος-Αὔγουστος 2007

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Περιεχόμενα

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΘΑΝΑΣΗ ΒΑΛΤΙΝΟ

3 ΘΑΝΑΣΗΣ ΒΑΛΤΙΝΟΣ	Κάσια Φράγκου (Διήγημα)
5 ΑΠΟΣΤΟΛΗΣ ΑΡΤΙΝΟΣ-ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ	Συζήτηση με τόν Θανάση Βαλτινό
29 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ	Τό μυθιστόρημα τεκμηρίων κατά Βαλτινόν
55 ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ	Ἄτομο καί Ἱστορία στήν πεζογραφία τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ
67 ΚΩΣΤΑΣ ΧΑΤΖΗΑΝΤΩΝΙΟΥ	Τά προσωπεῖα τῆς μνήμης
Στοιχεῖα γιά τό ἔργο τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ
76 ΝΙΚΗΤΑΣ ΠΑΡΙΣΗΣ	Μερικές πρωτοβάθμιες θέσεις
γιά τήν πεζογραφία τοῦ Θ. Βαλτινοῦ
82 ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ	Τό παιχνίδι τῆς μνήμης καί τῆς λήθης
Ζητήματα ἱστορίας καί ἰδεολογίας στήν πεζογραφία τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ
95 ΚΛΑΙΡΗ ΜΙΤΣΟΤΑΚΗ	Κυκλικές σκέψεις γύρω ἀπό τήν τέχνη τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ
103 ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ	Ἐδῶ μπροστά μας
112 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΛΑΧΟΔΗΜΟΣ	Ἡ ἡδονή τῆς βίας στό ἔργο τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ
«Αὐγούστος '48», Ἡ κάθοδος τῶν ἐννιά, «Ἐθισμός
στή νικοτίνη» καί ἡ Ὁρθοκωστά ὡς κατάληξη
123 ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΠΑΪΒΑΝΑΣ	Ἀλληγορία καί ἐπιθυμία στήν Κάθοδο τῶν ἐννιά
157 ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΗΜΗΤΡΑΚΑΚΗΣ	Μπλέ βαθύ σχεδόν μαῦρο. Ὅψεις ἐνός μονολόγου
173 ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΠΑΠΑΗΛΙΑ	Δίνοντας φωνή στή Δεξιά; Ἡ ποιητική καί πολιτική
τῆς μαρτυρίας στήν Ὁρθοκωστά
Μετάφραση: Ἰουλία Πεντάζου
198 ΧΡΗΣΤΟΣ Ι. ΣΚΟΥΠΡΑΣ	Ἡ Ὁρθοκωστά τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ καί ἡ κριτική
212 ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ	Ὁ σφαγμένος κόκορας μιᾶς γαμήλιας ἐπετείου
Σχόλιο στό διήγημα «Θά βρεῖτε τά ὀστά μου ὑπό βροχήν»
217 ΛΕΥΚΙΟΣ ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ	Χρονολόγιο Θανάση Βαλτινοῦ

'Η ήδονή τῆς βίας στό ἔργο τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ

«Αὐγουστος '48», 'Η κάθοδος τῶν ἐννιά, «Ἐθισμός στή
νικοτίνη» καί ἡ Ὁρθοκωστά ὡς κατάληξη

Δέν μέ θαμβώνει πάθος
κανένα ἐγώ τήν λύραν
κτυπάω, καί ὀλόρθος στέκομαι
σιμά εἰς τοῦ μνήματός μου
τ' ἀνοικτόν στόμα.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΒΟΣ, «Αἰ εὐχαί»

Συνήθως θεωροῦμε πῶς πρώτη, κορυφαία καί ἐνδεχομένως ἀπα-
ράμιλλη ἐμφάνιση τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ στά Γράμματά μας
εἶναι «'Η κάθοδος τῶν ἐννιά» — διήγημα πού δημοσιεύθηκε στό
περιοδικό Ἐποχές τόν Σεπτέμβριο 1963.¹ Στή συλλογή διηγημάτων
Θά βρεῖτε τά ὅστά μου ὑπό βροχήν (Ἄγρα, Ἀθήνα 1992) τό πρῶτο
διήγημα, «Αὐγουστος '48»,² πρωτοδημοσιεύθηκε στό περιοδικό Ὁ
Ταχυδρόμος τό 1960. Ὡστόσο, ἡ πρώτη φανέρωση τοῦ Θανάση
Βαλτινοῦ στό λογοτεχνικό μας στερέωμα συμβαίνει δύο χρόνια νωρί-
τερα: πάλι στό περιοδικό Ὁ Ταχυδρόμος (τχ. 216, 31 Μαΐου 1958,
σ. 23), ὅπου δημοσιεύεται ἕνα ἐφημερίδιο διήγημα ἐξιδανίκευσης, τό
«Κατακαλόκαιρο», τό ὁποῖο εἶχε τιμηθεῖ μέ τό δεύτερο βραβεῖο στό

Ὁ Δημήτρης Βλαχοδήμος γεννήθηκε τό 1964 στό Καστράκι Βάλτου. Ἀπό τίς
ἐκδόσεις Ἰνδικτος (2006) κυκλοφορεῖ τό βιβλίο του: Διαβάζοντας τό παρελθόν στὸν
Ἐγγονόπουλο.

¹ Σέ βιβλίο κυκλοφόρησε τό 1978 ἀπό τίς ἐκδόσεις Κέδρος, ἐνῶ εἶχε προηγηθεῖ ἡ
ἐκδόσή του σέ γερμανική μετάφραση (Δυτικό Βερολίνο 1976). Ἐχει ἐκανεκδοθεῖ ἀπό
τὴν Ἄγρα (1984) καί μόλις πρόσφατα ἀπό τὴν Ἑστία (2007).

² Θανάσης Βαλτινός, Θά βρεῖτε τά ὅστά μου ὑπό βροχήν. Διηγήματα, Ἄγρα,
Ἀθήνα 1992, σ. 9-17. Ἐφεξῆς θά σημειώνεται σέ παρένθεση στό τέλος κάθε παραθέ-
ματος ὁ ἀριθμός σελίδας αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως.

διαγωνισμό αἰσθηματικοῦ διηγήματος πού εἶχε διοργανώσει τό περιο-
δικό. Ἄς σημειωθεῖ ὅτι διευθυντής συντάξεως τοῦ περιοδικοῦ ἦταν ὁ
Γ. Π. Σαββίδης. Χωρίς τὴ συμβολή τοῦ Σαββίδη ὁ Βαλτινός κατά
πᾶσα πιθανότητα δέν θά ὑπῆρχε ὡς συγγραφέας — θά ἦταν κάτι
ἄλλο. Τό «Κατακαλόκαιρο» δέν ἔχει θησαυριστεῖ³ σέ καμιά ἀπό τίς
δύο συλλογές διηγημάτων πού ἔχει ἐκδώσει ὁ Θανάσης Βαλτινός (ἡ
πρώτη ἀναφέρθηκε παραπάνω — ἡ δεύτερη: Ἐθισμός στή νικοτίνη,
Μεταίχμιο, Ἀθήνα 2003).

Ἐπανέρχομαι στό διήγημα «Αὐγουστος '48», τοῦ ὁποῖου ἀκολου-
θεῖ συνοπτική ἀπόδοση περιεχομένου:

Μιά τριμελής ομάδα στρατιωτῶν (τοῦ Ἐθνικοῦ Στρατοῦ προφα-
νῶς) δέχεται ἐθελουσίως νά ἀναλάβει τὴν ἐπικίνδυνη —νυκτερινή—
ἐπιχείρηση μεταφοράς (μετακομιδῆς, καλύτερα) ἀπὸ ἐχθρική περιοχή
(τῶν ἀνταρτῶν/«συμμοριτῶν») τριῶν νεκρῶν συμπολεμιστῶν τους.
Ὅμως, τά πτώματα ἦταν παγιδευμένα, μέ ἀποτέλεσμα νά σκοτω-
θοῦν οἱ δύο τῆς ομάδας, ὅποτε ὁ τρίτος ὑποχρεώνεται νά μεταφέρει,
μόνος του τελικά, πέντε νεκρούς: ἀδύνατο νά φορτωθοῦν ὅλοι σέ δύο
μουλάρια. Ἔτσι, τόν τελευταῖο νεκρό, πού «πέρσευε» (σ. 15), ἀνα-
γκάζεται νά τόν πάρει στό δικό του μουλάρι, ὅπου «τόν κάθισε στήν
ποδιά του σάν προικιό» (σ. 15). Τό πρῶτο ἐπιστρέφει στό στρατόπεδό
τους, ἐπικεφαλῆς τῆς μακάβριας πομπῆς:

Ἐκεῖνος μπροστά, καβάλα στό μουλάρι μέ τόν νεκρό στήν ποδιά του,
ὅδευε στητός. Ὁ πρωινός ἥλιος λάμπρυνε ιδιαίτερα τό ἀπροσδόκητο
φορτίο.

Ἐφτασε ἀνάμεσά τους καί οἱ ἄντρες παραμέρισαν βουβοί. Τά μουλά-
ρια σταμάτησαν μοναχά τους. Αὐτός τοὺς κοίταζε πάνω ἀπὸ τό σαμάρι.
Ἐχοντας ξεπεράσει κάθε ὄριο ἀνθρώπινης ἀντοχῆς εἶχε περιπέσει σέ μιά
τέλεια ἀδιαφορία. (σ. 16)

Παραδίδει τοὺς νεκρούς, καί ἐξαντλημένος στό ἔπακρο

Ἄκουσε πού τόν φώναζε ὁ Λοχαγός. Γύρισε τόν εἶδε. Ὁ Λοχαγός τόν
ἐπίασε ἀπὸ τό μπράτσο καί τόν ἐσφίγγε χωρίς νά λείει τίποτα. Κάποιος
τοῦ ἔφερε μιά καραβάνα μέ τσάι. Ἐκατσε πάνω σέ μιά πέτρα καταπο-

³ «Ἀπέμεινε στά παραλειπόμενα», σημειώνει ἡ Μ. Θεοδοσοπούλου στήν κριτική
τῆς γιά τό βιβλίο Ἐθισμός στή νικοτίνη (:«Ὁ αἰσθησιακός Βαλτινός. Ὁ ἔρωτας ὡς
κοινός παρονομαστής στήν καινούργια συλλογή τοῦ συγγραφέα», ἐφ. Τό Βῆμα, 4.1.2004,
«Βιβλία», σ. 3).

νημένος. Αυτό του 'δωσε μία γλυκιά βεβαιότητα. [...] Ένωσε τό ζεστό νά κατεβαίνει στο λαρύγγι του τραγουδιστά. Κάτι σάλεψε εντός του, μία ακράτητη λαχτάρα του κορμού γιά ζωή. Σήκωσε τά μάτια του ψηλά καί είδε πάνω από τίς κορφές τών δέντρων τόν ούρανό.

«Δεκαπενταύγουστος, σκέφτηκε. Στο χωριό θά νηστεύουν».

Κι ύστερα σκέφτηκε τόν άλλον [σύντροφο στην αποστολή] πού είχε μείνει χωρίς υπαγαστρίο. Ήταν λυπημένος, κι ωστόσο μέσα του άρχισε νά τρέμει μία χαρά, μία άλογη βάρβαρη χαρά. (σ. 17)

Έτσι τελειώνει τό πρώτο «πολιτικό» διήγημα του Θανάση Βαλτινού:⁴ «Ήταν λυπημένος, κι ωστόσο μέσα του άρχισε νά τρέμει μία χαρά, μία άλογη βάρβαρη χαρά»! Ο Θεοδόσης Πυλαρινός θεωρεί ότι στο διήγημα κυριαρχεί «τό ανθρώπινο στοιχείο [...] ως ανθρώπινη λαχτάρα γιά τή συνέχεια τής ζωής».⁵ Ο Πήτερ Μπέν (Peter Bien) έχει έπιστημάνει τό παράδοξο τέλος του διηγήματος.⁶ Ο συνδυασμός τής λύπης (γιά τούς μακελεμένους συντρόφους) μέ τήν άλογη βάρβαρη χαρά (γιά ζωή — τής ζωής πού συνεχίζεται γιά τόν μοναδικό επιβιώσαντα του έπεισοδίου) μάς οδηγούν σέ αυτό πού σχηματικά ονομάζω «ήδονή τής βίας». Στόχος μου είναι νά μετατοπιστεί τό ενδιαφέρον μας από τήν ισχύουσα καί ισχυρή πολιτική πρόθεση πού έχει έντοπιστεί σέ συγκεκριμένα κείμενα του Βαλτινού πρός μία άλλη κατεύθυνση, ή οποία είναι έμφανής στο έργο του γενικότερα.⁷ (Η ήδονή καί ή βία, δηλαδή, χαρακτηρίζουν καί κείμενα πού δέν έχουν άμεση πολιτική χροιά: θυμάμαι πρόχειρα τά διηγήματα «Τριαντάφυλλα γιά τήν Μαρία Κ.», «Αιστράτηγος», «Ήλιος καί βροχή», «Τό αίμα γυρεύει αίμα»).

Οί δύο τελευταίες άράδες του διηγήματος «Αύγουστος '48» είναι

⁴ Ένα από τά μεσσότερα διηγήματα τής λογοτεχνικής μας παραγωγής, σύμφωνα μέ τήν Αναστασία Λαμπρία (':«Στά χώματα τής πραγματικότητας», έφ. Μεσημβρινή, 4.3.1993, τώρα στο Γιά τόν Θανάση Βαλτινό. Κριτικά κείμενα, εισαγωγή-ανθολόγηση κειμένων Θεοδόσης Πυλαρινός, Αίγαίον, Λευκωσία 2003, σ. 201).

⁵ Θεοδόσης Πυλαρινός, «Εισαγωγή», Γιά τόν Θανάση Βαλτινό, ό.π., σ. 40.

⁶ Peter Bien, «Μπλέ βαθύ, σχεδόν μαύρο», περ. WLT, καλοκαίρι 2000 (τώρα στο Γιά τόν Θανάση Βαλτινό, ό.π., σ. 211).

⁷ Αυτό τό ζήτημα βέβαια απαιτεί έμβάθυνση, ή οποία —εκ τών πραγμάτων καί υπό τίς παρούσες συνθήκες— υπερβαίνει τίς φιλοδοξίες τούτου έδω του άρθρου. Όρισμένως, μόνη του φιλοδοξία είναι νά κεντρίσει τό ενδιαφέρον καί όχι νά πείσει νά κυκλώσει ένα θέμα καί όχι νά έμβαθύνει ή νά τό καλύψει πλήρως. Η συνέχεια παραχωρείται γενναϊόδωρα στους επόμενους...

άκρως ένδεικτικές ως προτύπωση ενός είδους αφήγησης πού θά μπορούσε νά χαρακτηριστεί «πολεμική», έπειδή άρθρώνεται χρησιμοποιώντας ως πεδίο αναφοράς τόν πόλεμο καί τίς επιπτώσεις του· τίς συγκρούσεις πού προκαλεί. Η έπιλογή/προτίμηση αυτού του είδους αφήγησης θά συνεχιστεί πρώτον μέ τό διήγημα «Η κάθοδος τών έννά» (1963)⁸ καί, μέ ένδιάμεσο σταθμό κορύφωσης τό διήγημα «Έθισμός στη νικοτίνη» (1979), θά καταλήξει στο μυθιστόρημα-«ναρκοπέδιο» Όρθοκωστά (1994), ως έπιστέγασμα. Έξαιρώ, από ό,τι θά ονόμαζα «κείμενα τής “έπίσημης” ένασχόλησης του Θανάση Βαλτινού μέ τό δράμα του Έμφυλίου», τό πρώτο από τά Τρία έλληνικά μονόπρακτα (Στιγμή, Αθήνα 1989, σ. 9-34), τά «Πρακτικά μίας δίκης (ξεσηκωμένα από τίς έφημερίδες τής έποχής)», γιά τούς εξής λόγους: δέν αποτελούν πρωτογενή αφήγηση γεγονότων του Έμφυλίου· πρόκειται γιά κάποιου είδους «μετα-λόγο», έφόσον όλη ή δίκη βασίζεται στο περιεχόμενο ενός βιβλίου (από αυτό προσβεβλημένος ό μνηστής Βασιλόπουλος κατήγγειλε τόν συγγραφέα Ζαφειρόπουλο) καί ή αφήγηση βασίζεται στο περιεχόμενο/«ξεσήκωμα» τών έφημερίδων. Δέν έχουμε δηλαδή πρωταγωνιστές πού νά αναπαριστούν μέ τόν δικό τους λόγο διάφορα αίματηρά/δραματικά έπεισόδια του Έμφυλίου τά όποια έζησαν, όπως συμβαίνει στα υπόλοιπα σχετικά κείμενα του Βαλτινού.

* * *

Σέ δύο θεωρητικά του κείμενα ό Θανάσης Βαλτινός εξαίρει τούς απομνημονευματογράφους αγωνιστές του '21. Στο πρώτο αναφέρεται στους Μακρυγιάννη-Κολοκοτρώνη-Νικηταρά.⁹ Στο δεύτερο μέ συνοπτικότερο τρόπο αποφαινεται τολμηρώς:

Στή θεματική της π.χ. θεωρώ επίσης ότι ή σύγχρονη έλληνική πεζογραφία άρχίζει μέ τά απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη. Παρά τόν

⁸ Η Μ. Θεοδοσοπούλου έχει παρατηρήσει ότι «τό “Αύγουστος '48” (1960) προαναγγέλλει τή γραφή του “Η κάθοδος τών έννά” (1963)» (':«Συλλογή διηγημάτων του Θαν. Βαλτινού», έφ. Η Καθημερινή, 9.3.1993, τώρα στο Γιά τόν Θανάση Βαλτινό, ό.π., σ. 205).

⁹ Θανάσης Βαλτινός, «Πέρα από τήν πραγματικότητα. Τό ιστορικό γεγονός ως στοιχείο μύθου», Πρακτικά έπιστημονικού συμποσίου Ιστορική πραγματικότητα καί νεοελληνική πεζογραφία (1945-1995) — 7 καί 8 Απριλίου 1995, Έταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού καί Γενικής Παιδείας, Σχολή Μωραΐτη, σ. 329-339; 336-339.

μισό, καί βάλε, αιώνα πού χρειάστηκε νά ξεθαφτοῦν ἀπό τοὺς ντενεκέδες τους. Μὲ ἀφετηρία (ἔστω πρωθύστερη) αὐτά, τὰ ἀπομνημονεύματα δηλαδή, διακρίνουμε εὐκολα τοῦ ἐπόμενου σταδιοδείκτης: Ροϊδῆς, Βιζυηνός, Παπαδιαμάντης, Θεοτόκης.¹⁰

Τί κάνουν οἱ ἀφηγούμενοι ἐπαναστάτες ἥρωες — οἱ συγγραφεῖς ἀπομνημονευμάτων; Ἀποστασιοποιημένοι ἀπὸ τὸ χρόνο διαδραματισμοῦ τῶν γεγονότων, ἀναπαράγουν λεκτικὰ τὸ παρελθόν τους ὡς σεωσμένοι. Ὅλα θεωροῦνται ἀπὸ ἀπόσταση ἀσφαλείας καί διαιώνίζονται μέσω τοῦ προσώπου πού ἐπιβίωσε. Ἡ ἱκανοποίηση ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅσο καί ἂν δέν εἶναι ἐμφανής, εἶναι πραγματική ἀπὸ ὀρισμένη σκοπιά, καί μπορεῖ νά λάβει τρομακτικές διαστάσεις. Ὑπονοῶ τὴν ἡδονή τῆς ἀφήγησης τέτοιων γεγονότων, τὴ χαρά πού προέρχεται μὲ ἀπλά λόγια ἀπὸ τὸ ὅτι κάποιος ἔχει γλιτώσει καί μιλά/παράγει λόγο ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς γιὰ ἀρνητικῶς νοηματοδοούμενα πράγματα ὅπως ὁ πόλεμος, ὁ θάνατος, ἡ καταστροφή, ἡ ἀπώλεια. Θά ἔλεγε κανεὶς ὅτι διακρίνεται μιά διπλὴ ἀπόλαυση στὸν ἐκ τῶν ὑστέρων λόγο τῶν ἀγωνιστῶν. Ἡ ἀπόλαυση αὐτή — ἔστω καί ἀνομολόγητα — ὑπόκειται στὸ νά δημοσιοποιεῖς, λυτρωμένος πιά, τὴ βία πού ἔζησες ἢ ὑπέστης: ἀπόλαυση ἐπειδὴ ἐπέζησες — ἀπόλαυση ἐπειδὴ ἀφηγεῖσαι. Οἱ ἥρωες τοῦ Βαλτινοῦ, εἰδικὰ στὴν Κάθοδο τῶν ἐννιά καί στὴν Ὀρθοκωστά, εἶναι «μικροί» ἀπομνημονευματογράφοι — στὸ μέτρο πού ἀφηγοῦνται τίς πολεμικές τους ἐμπειρίες.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι γραμμένα ἀπὸ ἀνθρώπους πού συνέβαλαν — ἐνδεχομένως καί περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι τοὺς ἀναλογοῦσε — στὴ διαμόρφωση τῆς ἐπίσημης καί ἀποδεκτῆς, ἐνίοτε καί μυθικῆς (ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς χώρας καί γιὰ ἀρκετὸ χρόνο — ἐπειδὴ τώρα μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ἔχει ἀμφισβητηθεῖ ἢ κλονιστεῖ αὐτή ἢ ἀποψη) διάστασης τῶν γεγονότων. Ἐπειδὴ κοινὸς στόχος τῆς ἐλληνικῆς Ἐπανάστασης τοῦ 1821 ἦταν ἡ ἀποτίναξη τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, δέν ὑπῆρξε ἀντίπαλη ὁμοεθνῆς φωνή νά καταγραφεῖ καί νά καθιερωθεῖ: νά ἐπιτρέψει νά διαβαστοῦν τὰ πράγματα καί ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά (τὴν ὀπτική τῶν ἀντιπάλων).

Περνώντας στὴ δημοσίευση τῶν διηγημάτων «Αὐγουστος '48» καί

Ἡ κάθοδος τῶν ἐννιά, παρατηροῦμε ὅτι συμβαίνει σέ σύντομο χρονικὸ διάστημα — 1960 τὸ (σχεδὸν ἀποσιωπημένο) πρῶτο, 1963 τὸ (ἄμεσης ἀποδοχῆς) δεύτερο: ἡ Ἀριστερά στὴν Ἑλλάδα παρέμενε ἀκόμη «ἀδύνατο μέρος». Μέσα στὸ γενικότερο κλίμα τῆς ἥττας, ἡ ἀναγνωστικὴ πρόθεση ἀποδείχθηκε ἰσχυρότερη κάθε ἄλλης. Ἔτσι, διάφορες νύξεις ἢ ἀκόμη καί τὸ ἴδιο τὸ τέλος τῆς ἱστορίας στὴν Κάθοδο τῶν ἐννιά, γιὰ παράδειγμα, δέν σπουδαιολογήθηκαν. Τὰ χρόνια ἐκεῖνα, τῆς ἥττης-μένης Ἀριστερᾶς, τὸ πνεῦμα τῆς ἥττας πού διαπερνᾷ τὴν Κάθοδο δέν ἔκαμε ἰδιαίτερη ἐντύπωση: δέν στιγμάτισε οὔτε τὸ ἴδιο τὸ κείμενο οὔτε τὸν συγγραφέα του.

Θέλω νά πῶ/Φοβᾶμαι ὅτι ἂν «Ἡ κάθοδος τῶν ἐννιά» πρωτοδημοσιευόταν πολὺ ἀργότερα, τὸν καιρὸ τῆς Ὀρθοκωστᾶς, ἄς ποῦμε, — ἢ ἀντί γι' αὐτήν —, πάλι θά δημιουργοῦσε προβλήματα στὸν Βαλτινὸ (Γιατί προβάλλει μίαν εἰκόνα ἥττας; Ποῦ πῆγε ὁ ἀγώνας; Ποῦ κατέληξε ἡ ἰδεολογία; Τίποτε θετικὸ δέν ὑπῆρξε;). (Καί πρέπει βέβαια, ἐπιπροσθέτως ὅλων τῶν ἀνωτέρω, νά διαλευκανθεῖ ὅλη ἡ — σκοτεινὴ κατ' ἐμέ — ὑπόθεση τοῦ διηγήματος «Αὐγουστος '48»: Ποιὰ Ἀριστερά προβάλλεται ἐκεῖ καί πῶς; Μποροῦμε νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι τὸ συγκεκριμένο διήγημα «ξεχάστηκε» καί νά ἐξιχνιάσουμε τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους συνέβη αὐτό;).

Ἀπὸ τὴ Μεταπολίτευση καί μετὰ τὰ πράγματα ἄλλαξαν πρὸς ὄφελος τῆς Ἀριστερᾶς. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ ἀναγνώριση, ἡ κυριαρχία (ἂν θέλετε) τῆς Ἀριστερᾶς, ἐπέτρεψε — μέσα ἀπὸ πολύπλοκες διαδικασίες καί τὴ συμβολὴ ποικίλων παραγόντων — νά ἀκουστοῦν καί οἱ ἀντίπαλες φωνές: ἡ λογοτεχνία γενικῶς (ἔστω καί ἂν ξεγελιέται προσωρινὰ ἢ στὴ θύελλα τοῦ κόσμου χάνει τὸν προσανατολισμὸ της) εἶναι προορισμένη νά ζητᾷ τὸ ὅλον. Καί καθὼς τὰ κείμενα καί τὰ βιβλία συνομιλοῦν μεταξύ τους, τὸ ἓνα συμπληρώνει τὸ ἄλλο συναπαρτίζοντας μιά ὁλοκληρωμένη εἰκόνα (ἐνός θέματος, ἐνός κόσμου).

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτη ἡ παρατήρηση ἐνός νέου (ἡλικιακά, σέ σύγκριση μὲ τὸν Βαλτινὸ καί τοὺς παλαιότερους γενικά) συγγραφέα, πού δημοσίευσε ἓνα ἀνάλογης θεματολογίας (Δεκεμβριανά, Ἐμφύλιος) μυθιστόρημα στὰ τέλη τοῦ 2006. Ἀναφέρομαι στὸν Νίκο Δαβδέτα καί τὸ βιβλίο του *Λευκὴ πετσέτα στὸ ρίγκ* (Κέδρος):

Ἡ ἐπιλογή μου νά ἐστιάσω στίς σκοτεινὲς σελίδες τῆς ἀριστερᾶς εἶναι ἀπολύτως συνειδητὴ. Μὲ τὴν ἰδεολογικὴ κυριαρχία της ἀπὸ τὴ μεταπολίτευση κι ἔπειτα, ἐνῶ ὅλα τ' ἀπλута τῆς δεξιᾶς βγῆκαν στὴ φόρα, ἡ

¹⁰ Θανάσης Βαλτινός, «Τὰ μπέστ-σέλλερ καί ὁ μνημένος ἀναγνώστης», στὸ Ἀγγελική Σπυροπούλου-Θεοδώρα Τσιμπούκη (ἐπιμ.), *Σύγχρονη ἐλληνικὴ πεζογραφία: Διεθνεῖς προσανατολισμοὶ καί διασταυρώσεις*, Ἀλεξάνδρεια, 2002, σ. 287-289: 287.

Ίδια βρέθηκε στο άπυρόβλητο. Όμως υπάρχουν ακόμα πολλοί σκελετοί στην ντουλάπα μας. Ανακαλύπτουμε σιγά σιγά ότι στον έμφυλιο δόθηκε εύκαιρία σε πολλούς να λύσουν τις προσωπικές διαφορές τους με ιδεολογική επικάλυψη. Η μετάλλαξη επίσης πολλών παλιών άριστων σε πρωταγωνιστές της πολιτικής αλλά και της διαπλοκής, σε αμελίκτους εργοδότες-επιχειρηματίες αλλά και σε άφορητα συντηρητικούς γονείς, αποτελεί πολύ γοητευτικό μυθιστορηματικό υλικό για μένα.¹¹

Αυτό που όφειλουμε να αναγνωρίσουμε στον Θανάση Βαλτινό είναι ότι ως συγγραφέας, και στην αρχή της σταδιοδρομίας του — με την *Κάθοδο των ένιά* — και αργότερα — με την *Όρθοκωστά* —, παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί βρίσκεται πάντα στους αντίποδες του κυρίαρχου λόγου περί *Ίστορίας*: γράφει την *Κάθοδο* όταν η *Άριστερά* είναι φιμωμένη — γράφει την *Όρθοκωστά* όταν ο «δεξιός» λόγος είναι περιθωριοποιημένος. Και τότε και τώρα δεν του έλειψε τό θάρρος. Αυτό τό θάρρος διατηρεί πάντοτε τη μεγάλη του σημασία και δεν υποτιμάται ποτέ — ακόμα και σε όρισμένες περιπτώσεις (όπως τούτη εδώ ή εργασία) όπου διερευνώνται και άλλες συνιστώσες του έργου του.

* * *

Ο Θανάσης Βαλτινός δίνει εύκαιρία λόγου, παραχωρεί φωνή, σε ανώνυμα και άσημαντα πρόσωπα¹² — ή *Ίστορία* (όπως την προσλαμβάνει/άφηγείται ή λογοτεχνία) είναι υπόθεση και τέτοιων ανθρώπων, αφού επιδρά με άμεσο και δραματικό τρόπο στην προσωπική τους

¹¹ Σταυρούλα Παπασπύρου, «Τά άπλυτα της άριστεράς», έφ. Κυριακάτικη Έλευθεροτυπία, 26.11.2006, ένθετο «& 7—Η τέχνη της ζωής», άρ. 262, σ. 27. Τό ενδιαφέρον του Νίκου Δαβδέτα για την περίοδο του Έμφυliου αποτυπώθηκε πιο κυρίως στο ούσιώδες άρθρο του «Όψεις του Έμφυliου στην ποίηση των Γ. Παυλόπουλου, Μ. Αναγνωστάκη, Τ. Σινόπουλου» (περ. Νέα Έστία, τχ. 1743, Μάρτιος 2002, αφιέρωμα «Λογοτεχνία και Άριστερά, 1940-1980», σ. 436-443), όπου και μία σύντομη αναφορά στην Κάθοδο των ένιά και την Όρθοκωστά (σ. 439). Βλ. επίσης ένα μικρό σημείωμα του Δαβδέτα (έφ. Τά Νέα, 14.2.2004) για τη συλλογή διηγημάτων Έθισμός στη νικητή του Θανάση Βαλτινού.

¹² Η Τζίνα Πολίτη διαπιστώνει ότι «[ο Θανάσης Βαλτινός] δίνει τό λόγο άπειθείας στο βουδό υποκείμενο της Ίστορίας, διασώζοντας έτσι την ανεπίσημη, βιωματική ιστορία του στη γραφή» και ότι «αυτόν τόν άλλο, τόν φιμωμένο λαϊκό λόγο προσπαθεί να άφουγκραστεί και να ανασύρει ο Βαλτινός» (Τζίνα Πολίτη, «Τό βουδό πρόσωπο της ιστορίας: Όρθοκωστά», Συνομιλώντας με τά κείμενα, Άγρα, Άθήνα 1996, σ. 232 και 233 αντίστοιχα).

ζωή. Στην *Κάθοδο* των ένιά έχουμε την αφήγηση μίας συγκλονιστικής ιστορίας από μία φωνή, από τόν μόνο επιβιώσαντα της αντάρτικης ομάδας. Στόν «Έθισμό στη νικητή» έχουμε την εξιστόρηση δυό ιστοριών, μία της παιδικής ηλικίας και άλλη μία της έφηβικής ηλικίας του άφηγητή, για να καταλήξουμε στην *Όρθοκωστά* σε πολλές ιστορίες — πολλών άφηγητών — με κοινό πάντοτε παρονομαστή τη λογοτεχνική «έκμετάλλευση» της τραυματικής και ταραγμένης, για όλον τόν ελληνικό κόσμο, δεκαετίας του 1940.

Η «ήδονή της βίας» για την οποία μιλώ εδώ διαγράφεται έντονα στο διήγημα «Έθισμός στη νικητή».¹³ Η Μ. Θεοδοσοπούλου γράφει ότι στό διήγημα αυτό «τό έρωτικό όρμέφυτο στά χρόνια της έφηβείας δένεται με τόν θάνατο».¹⁴ Τό παράθεμα πού θά ακολουθήσει προέρχεται από τό πρώτο μέρος του διηγήματος, όπου διαβάζουμε πώς ο άφηγητής-παιδί έκαμε τό πρώτο του τσιγάρο. Οι Γερμανοί είχαν συλλάβει (και σκότωσαν) όρισμένους άντρες στά περίχωρα της Σπάρτης, γείτονες της οικογένειας του άφηγητή, και οι γυναίκες τους έντρομες έχουν μαζευτεί έξω από τό σπίτι του — ο πληθυντικός αριθμός στό παράθεμα αναφέρεται στόν άφηγητή, τά άδέρφια του και τούς φίλους του:

Άμψηται, [...] παρακολουθούσαμε αυτόν τόν πόνο πού άρνότανε να ξεχειλίσει. Δέν μās άφορούσε άμεσα, αλλά μās αναστάτωνε. Αύτός ο σπαραγμός δέν είχε κατευθείαν σχέση με τό θάνατο, ήταν κυρίως έρωτικός. (σ. 22-23)

Στό δεύτερο μέρος του διηγήματος, στην εξιστόρηση του πώς έκαμε ο άφηγητής-έφηβος τό δεύτερο τσιγάρο της ζωής του, αναφέρεται ή γνωστή σκηνή της άνατροπής μās καρότσας γεμάτης πτώματα άνταρτών στην πλατεία Άρεως της Τριπόλεως. Στην κορυφή της πυραμίδας πού σχημάτισαν τά σωριασμένα πτώματα βρίσκεται μία αντάρτισσα:

Η μοναδική γυναίκα ανάμεσά τους έκλεινε μπρούμυτα την κορυφή της πυραμίδας. Η φούστα της είχε τραδηχτεί μέχρι τούς γλουτούς και στό

¹³ Βασίζομαι στην πρώτη δημοσίευση του διηγήματος σε βιβλίο (είχε πρωτοδημοσιευθεί στο περ. *Ausblicke*, τχ. 36, Φεβρουάριος 1979, Θεσσαλονίκη): Θανάσης Βαλτινός-Χριστόφορος Μηλιώνης-Δημήτρης Νόλλας, *Τρία διηγήματα*, Στιγμή, Άθήνα 1984, σ. 13-38. Έφεξής θά σημειώνεται σε παρένθεση στο τέλος κάθε παραθέματος ο αριθμός σελίδας αυτής της δημοσίευσης.

¹⁴ Μ. Θεοδοσοπούλου, «Ο αισθησιακός Βαλτινός...», ό.π.

ἐξωτερικό μέρος τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ ὑπῆρχε ἓνα τρύπημα ἀπό ξιφολόγ-
χη. Παρά τήν ἀνατριχίλα τοῦ θανάτου στό δέρμα της, πού ὁ χειμωνιά-
τικος ἥλιος τή δυνάμωνε, ἐνίωσα ἓναν ἄγριο ἐρεθισμό. (σ. 35)

Τήν ἄλλη μέρα θά γράφαμε Ἱστορία. Κλείστηκα στό δωμάτιό μου καί
προσπαθοῦσα νά μελετήσω. Νωρίς τό ἀπόγευμα ἦρθε ὁ Νίκος καί μέ
πῆρε. Οὔτε ἐκεῖνος μπόρηγε νά μαζευτεῖ. Ἡ ἱστορία, μέ τή μορφή μᾶς
γενετήσιας καμπύλης νεκρῶν γλουτῶν, μᾶς χλεύαζε ἀπό τήν κορυφή
τῆς πρωινῆς πυραμίδας. (σ. 36)

Βέβαια, μπορεῖ εὐκολά κάποιος νά ἀντιτείνει ὅτι στό παραπάνω
παράθεμα ἡ ἡδονή δέν προκαλεῖται ἀπό τή βία ἀλλά ἀπό τή θέαση
τῶν γυμνῶν μηρῶν, ἔστω καί ἂν αὐτά ἀνήκουν σέ ἓνα νεκρό σῶμα.
Ὅτι γιά ἓναν ἐφηβο ὁ αἰσθησιασμός ἐλλοχεύει παντοῦ, ἀκόμη καί
στό θάνατο, χωρίς αὐτό νά σημαίνει ἀπαραίτητα ὅτι εἶναι ἡ παρουσία
τοῦ θανάτου πού προκαλεῖ τήν ἡδονή. Αὐτό πού φαίνεται ὅμως στό
ἴδιο τό κείμενο ἐδῶ εἶναι ὅτι ἡ ἐφηβική λαγνεία τρέφεται ὄχι ἀπό μία
ὁποιαδήποτε νεκρή γυναῖκα ἀλλά ἀπό μία συγκεκριμένη, νεκρή ἀντάρ-
τισσα, θύμα τῆς ἐμφύλιας διαμάχης. Καί ἔχει πάλι σημασία τό ὅτι ἡ
ἀκολουθία αὐτή στό διήγημα διαδέχεται μιάν ἀνάλογη, τοῦ πρώτου
παραθέματος, ὅπου ἡ ἡδονή τῆς βίας προβάλλεται ὡς σύμπτωμα
μᾶς προηγούμενης φάσης πολέμου (Γερμανοί ἐναντίον Ἑλλήνων
ἀρχικά – Ἑλληνες ἐναντίον Ἑλλήνων μετέπειτα).

Καί στίς δύο σκηνές οἱ ἐρωτικές ἀναφορές συνδέονται ἄρρηκτα μέ
τήν ἐπενέργεια βίας: στήν πρώτη οἱ γυναῖκες σπαράζουν γιά τό χαμό
τῶν ἀντρῶν τους· ἡ πολεμική βία προκαλεσε τόν σπαραγμό πού
προσλαμβάνει ἐρωτικῶς ὁ θεατής-ἀφηγητής. Στή δεύτερη σκηνή ὁ
θεατής-ἀφηγητής ἐντοπίζει τό «τρύπημα ἀπό ξιφολόγχη» στό μηρό
τῆς νεκρῆς καί προσπερνάει «τήν ἀνατριχίλα τοῦ θανάτου» νιώθοντας
ἓναν «ἄγριο ἐρεθισμό». Θά μπορούσαμε νά ποῦμε κάμποσα γιά τήν
ἐρωτική χρήση τῶν γυναικείων μηρῶν στό ἔργο τοῦ Βαλτινοῦ καί γιά
τίς ἐξίσου ἐρωτικές ὑποδηλώσεις πού μπορεῖ νά ἔχει τό τρύπημα ἀπό
ξιφολόγχη. Σέ αὐτό τό σημεῖο εἶναι εὐκολό νά φανταστοῦμε, ἐπίσης,
τόν στρατιώτη πού θανάτωσε αὐτήν τήν γυναῖκα: πῶς μπορεῖ νά
ἐνίωθε καί τί λόγια νά ξεστόμιζε ξιφουλκώντας την... Ἐν κατακλείδι,
καί εἶναι τό ὕστατο ἐπιχείρημά μου αὐτό, εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα ὁλό-
κληρου τοῦ διηγήματος πού μέ ὁδηγεῖ νά ἐντάξω στό σχῆμα τῆς
«ἡδονῆς τῆς βίας» καί τό δεύτερο παράθεμα.

* * *

Χρειάζεται μεγάλη τόλμη (ἀπό πού ἀντλεῖται;) γιά νά τινάξει ἓνας
συγγραφέας στόν ἀέρα ὅλο τό οἰκοδόμημα τῆς θέσης του στή σύγ-
χρονη ἑλληνική (λογοτεχνική-κοινωνική-πολιτική) πραγματικότητα.
Αὐτό τό ἀριστερό προφίλ πού εἶχε καλλιεργήσει ὁ Βαλτινός μέ τό
λογοτεχνικό του ἔργο ἢ ὡς σεναριογράφος ταινιῶν τοῦ Θόδωρου
Ἀγγελόπουλου πού πῆγε; Εἶχε ἄραγε συνείδηση τοῦ τί σήμαινε ἡ
κυκλοφορία τῆς Ὀρθοκωστᾶς καί γιατί νά μὴν εἶχε ἐπιλέξει νά βάλει
στό ἔργο καί λίγη ἀπό τή φωνή τῶν ἄλλων, ὅπως περιμέναμε
ἔχοντας ἀφομοιώσει καλά τό μάθημα τῆς παρουσίας του; Δέν θέλαμε
νά μᾶς χαλάσει τό χατίρι, νά μᾶς διαψεύσει τήν ἀναμονή καί, ὅταν τό
ἔκαμε, τιμωρήθηκε. Δέχθηκε ὅλα τά πυρά πρῶτος· ἀνοῖξε διαίως καί
μέ ὠμότητα τό δρόμο, ὥστε νά «μὴν ἀνοῖξει ρουθούνη» μέ τά παρα-
πλήσιου περιεχομένου (ἀναθεωρητικῆς πρόθεσης) βιβλία τῶν ἐπιγό-
νων – τοῦ Μάνου Ἐλευθερίου καί τοῦ Νίκου Δαββέτα, ἃς ποῦμε –
δώδεκα χρόνια μετά. Οἱ ἐπίγονοι βέβαια, ὑποφιασμένοι καί προσεκτι-
κοί, ἔχουν φροντίσει νά ὑπονομεύσουν τήν ἀληθοφάνεια τῆς ἀφήγησης
πραγματικῶν γεγονότων στή λογοτεχνική μετάπλασή τους.

Ὡστόσο, εἶναι γεγονός ὅτι ἡ ἐπιμονή στή διάλυση τῆς σχηματι-
σμένης/παγιωμένης (καθιερωμένης) εἰκόνας τους εἶναι προνόμιο λίγων
συγγραφέων, διαφορετικῶν μεταξύ τους ὅπωςδήποτε, ἀλλά μέ κοινό
σημεῖο τό ὅτι ἡ ζωὴ γι' αὐτούς εἶναι ἄλλοῦ καί οἱ καθωσπρέπισμοί
τοῦ σιναφιῦ τοὺς ἀφήνουν πλήρως ἀδιάφορους (νωρίς ἢ ἄργά στή
συγγραφική πορεία τους). Ἀξίζει νά μάθουμε κάποτε ἂν κάτι, καί τί,
ἀποτελέσει τομή στή ζωὴ καί τή σκέψη τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ, ὥστε
νά ἐπιχειρήσει τήν Ὀρθοκωστά – ὁρόσημο τῆς παρουσίας του στά
Γράμματά μας: ἂν ὄχι γιά τήν ἀξία της καθ' ἑαυτή (πού ἀμφισβη-
τεῖται βεβαίως), τουλάχιστον γιά τό θόρυβο πού ξεσήκωσε καί κυ-
ρίως γιά τόν νέο λόγο πού παρήχθη γιά χάρη της. Γιά πολλούς ὁ
Βαλτινός ἔπαψε νά θεωρεῖται συγγραφέας ἀπό αὐτό τό βιβλίο καί
μετά – καί ἀκολουθῶς ὄχι μόνο (θεωροῦν ὀρισμένοι ὅτι) ἀπομακρύν-
θηκε ἀπό τό πολιτικοκοινωνικό περιβάλλον πού τόν ἐξέθρεψε, ἀλλά
(ἔχουν παρατηρήσει ὅτι) μετακινήθηκε μάλιστα σέ ἀκραῖες μορφές
ὑποστήριξης τῶν ἰδεολογικῶς ἀντιπάλων.

Ἡ διεύρυνση τῆς ἀναγνωστικῆς καί κριτικῆς ὀπτικῆς μας μέ τό
εὐρύτερο/καθολικότερο ἐρμηνευτικό κλειδί τῆς «ἡδονῆς τῆς βίας» θά

μπορούσε νά δώσει μιά διαφορετική διάσταση στήν αποκλειστικά — καί μερικῆς φύσεως ἀπό ὀρισμένη ἄποψη— πολιτική πρόσληψη τοῦ ἔργου τοῦ Θανάση Βαλτινοῦ πού συζητήθηκε ἐδῶ, φωτίζοντάς το περισσότερο.

Υ.Γ. Τήν Τρίτη 24 Ἀπριλίου 2007 οἱ πρωinoί προσκυνητές βρῆκαν δολοφονημένες τίς δύο ἡλικιωμένες μοναχές πού ἐγκαταβιοῦσαν στήν Ἱερά Μονή Ὁρθοκωστᾶς Κυνουρίας. Ἡ ζωὴ ἐξακολουθεῖ νά προκαλεῖ τή λογοτεχνία, στὸν ἴδιο τόπο τόσα χρόνια μετά. Ἄς ἀδράξει κάποιος/κάποια τήν εὐκαιρία: δύο νέοι πού ἐπισκέπτονται τό μοναστήρι παρακινημένοι ἀπὸ τό ὁμώνυμο βιβλίο τοῦ Βαλτινοῦ θέλουν νά νιώσουν στό ἔπακρο τά διαδραματιζόμενα στό μυθιστόρημα Ὁρθοκωστά — τί σημαίνει νά ἔχεις πωρωθεῖ μέ ἓνα βιβλίο. Πρόκειται φυσικά γιὰ ἓνα παλιό μά ἀκόμη μεθυστικό λογοτεχνικό τέχνασμα.

